

Vesna Stanković Pejnović

Institut za političke studije, Dobrinjska 11, RS–11000 Beograd
vesna.stankovic.pejnovic@gmail.com

Bionadzor tehnokracije u pandemiji

Sažetak

Tehnokracija je ekonomska i društvena kontrola zajednice i pojedinca koja je primjetna i na Istoku i Zapadu. Tehnokratsko doba podrazumijeva postupno stvaranje kontroliranog i usmjerenog društva kojim dominira elita, čiji zahtjev za političku moć počiva na navodno superiornom znanstvenom iskustvu. Tehnokraciju ne interesira politička ideologija, već samo najbolja i najučinkovitija rješenja problema, ističući da se znanosti treba podčiniti jer nam daje moć nad prirodom, dok moć u potpunosti potječe iz tehnike. Tehnologija postaje više biološka, dok biologija postaje tehnološka. Bionadzor u pandemiji u sebi sadrži apstraktne forme panoptikuma, kao kategorije moći s disciplinskom funkcijom u cilju nametanja određenog ponašanja i iskorištavanja moći ljudskog kapitala koji obuhvaća biopolitičko tijelo s jedne strane, u Foucaultovoj perspektivi, i društvenu kontrolu s druge strane, kako je vidi Gilles Deleuze. U kapitalizmu bionadzora, kapital korporacija u sebi objedinjuje kontroliranu, disperzivnu, sveobuhvatnu i sveprisutnu umreženu moć. Bionadzor nad pojedincima ne provodi se samo kroz ideologije već i kroz svijest – i u tijelu i nad tijelom u spektaklu straha i medijskog programiranja, kroz sve aspekte društvenog života. Radom se dokazuje da je tehnokracija ovladala svakim aspektom bionadzora u društvu kroz mehanizme praćenja i usmjeravanja ponašanja pojedinaca, te njegovoj modifikaciji, predviđanju i kontroli. Kroz bionadzor tehnokracija teži stvaranju poslušnog podanika i dominaciji privatne sfere domenama javnog interesa. Tehnokracija je ovladala suverenom moći koja traži poslušnost, disciplinskom koja zahtjeva pokornost i regulativnom koja zahtjeva pokoravanje i podčinjavanje zdravlju stanovništva kroz organizirani sustav psihološke intervencije i zakonodavnih normi.

Ključne riječi

bionadzor, tehnokracija, pandemija, tehnokratsko doba, multinacionalne kompanije

»Oni koji se mogu odreći malo vlastitih sloboda da bi postigli malo privremene vlastite sigurnosti ne zaslužuju ni slobodu ni sigurnost.«

– Benjamin Franklin

Uvod

Budućnost više nije virtualna, zamagljena, više ne postoji, »više 'nije' jer nam se predstavlja kao paranoični i fobičan antropocentizam koji se oslanja na imperijalnu i entropijsku kolonizaciju čitavog univerzuma«¹. Društvo se mijenja s namjerom da bude »obrazovano«, racionalnije, »discipliniranije« u Foucaultovu smislu, kako bi bilo kompatibilno sa znanostima, ali s paradoksom između tehnokratskog odgovora na razini odlučivanja u kojemu stručnjaci zauzimaju istaknuto mjesto i transparentno obrazovnog koje teži »informiranju« javnosti. Očekuje se da će javno mišljenje, informirano od stručnjaka, podržavati tehnokratske stavove,² jer živimo u vrijeme »post-akademske«

1

Keith Ansell Pearson, *Viroid Life. Perspectives on Nietzsche and the Transhuman Condition*, Routledge, London – New York 1997., str. 203.

2

Massimiano Bucchi, *Beyond Technocracy Science, Politics and Citizens*, Springer Science – Business Media, New York 2009., str. 24.

znanosti koju karakterizira novi »akademsko-industrijsko-vladin« kompleks. Važnija znanstvena otkrića uzdižu vrijednosti privatnih kompanija,³ s tendencijom rušenja granica, prvenstveno tradicionalnih, među osnovnim i primijenjenim istraživanjima te njihovom tehnološkom implementacijom.⁴

Nova je paradigma sustav i hijerarhija, centralizirana izgradnja normi i dalekosežna proizvodnja legitimacije.⁵ Podređeni smo proizvodnji istine kao zakonu i usmjereni načinu življenja i umiranja u skladu s istinitim diskursima, koji nose posebne učinke moći.⁶ Svaki je model istine povezan s određenim tipom moći te i ne postoji znanost koja ne izražava i ne podrazumijeva neku moć. Svjedoci smo provedbe te moći kroz bionadzor tehnokracije iza koje stoji ogroman kapital korporacija. Taj je proces moguće pratiti kroz mrežu moći u mehanizmima pokoravanja pojedinaca, usmjeravanja kretanja i oblikovanja ponašanja podanika, »kroz mnoštvo tijela, sila, energija, materija, želja, misli.«⁷ Umrežena i kontrolirana moć temelj je biopolitike koja se može konstituirati kao totalitarna politika⁸ u promijenjenoj suverenosti koja se sastoji od nacionalnih i nadnacionalnih tijela ujedinjenih jedinstvenom logikom vladavine.⁹

Kako, po Foucaultu, moć i znanje imaju različitu prirodu, iako su međusobno isprepleteni, pandemija je pokazala kako je nemoguće da znanje više ne ovisi od moći te da tehnokracija ovladava svakim aspektom biomoci i bionadzora u društvu kroz »opću medikalizaciju ponašanja, vladanja, diskursa, želja.«¹⁰ Kako postoji »čitav poredak kretanja u 'institucijama' koji je neovisan od zakona i od ugovora,«¹¹ u njemu tehnokracija nalazi pogodno mjesto za djelovanje. Cilj je rada ukazati na to da je društvo nadzornog kapitalizma usmjereno iskorištavanju moći ljudskog kapitala s jedne strane, djelovanjem na biopolitičko tijelo u Foucaultovoj perspektivi, i putem društvene kontrole s druge strane, kako je razumijeva Gilles Deleuze, kroz sustav psiholoških intervencija i zakonodavnih normi koje osmišljava i provodi tehnokracija s podrškom kapitala korporacija.

1. Dimenzije moći

U razumijevanju pojma *nadzora* koji se vrši nad tijelom, potrebno je ukazati na dimenzije moći koje će u radu biti ograničene na Foucaultovo promišljanje, koji moć analizira kao nešto što kruži i funkcionira lančano. Moć nije lokalizirana, već »obrazuje mrežu u kojoj pojedinci trpe, ali i provode tu moć.«¹² Moć ne daje, ne razmjenjuje se, ne preuzima se, već se provodi, i postoji samo kao činjenje.

»Moć je sveprisutna; ne zato što sve obuhvaća, nego što dolazi sa svih strana.«¹³

Moć je svaki utjecaj na pojedinca koji mijenja njegovo buduće djelovanje. Moć je odnos sila, odnosno svaki je odnos sila »odnos moći.«¹⁴ Objekt moći je sila, a nasilje je posljedica sile, a ne njezin sastavni dio.¹⁵ Mehanika moći njezin je kapilarni oblik postojanja, točka u kojoj se moć sjedinjuje s pojedincima, pogađa njihovo tijelo, djeluje na kretanje, držanje, diskurse, stjecanje znanja i svakodnevni život.¹⁶ Po Deleuzeu, Foucault moć vidi kao funkciju sile koja se ne posjeduje i prolazi preko onih kojima vlada, ali i preko onih koji vladaju.¹⁷ U modernim društvima moć ima »anatomsko-političku« i »biološko-političku« funkciju¹⁸ ili ugovor kao ugnjetavanje, kroz diskurs zakona i dominaciju/represiju, kroz diskurs discipline.¹⁹

Bionadzor u pandemiji u sebi sadrži apstraktne forme panoptikuma, kao kategorije moći s disciplinskom funkcijom²⁰ u cilju nametanja određenog ponašanja. Foucault tu neoliberalnu dimenziju naziva *dijagram*, što je apstraktna forma koja se može nametnuti svakom društvu i vezana je za »moderna disciplinska društva u kojima se vlast služi opkoljavanjem društvenog polja [...] kao model 'kuge' koja opkoljava oboljeli grad i prodire do najmanje pojedinosti«,²¹ stvarajući »novi tip stvarnosti, novi model istine«. ²² Dijagram je nepostojan i fluidan jer stvara povijest, razbijajući prethodni realitet i značenja, kao odnos sila koji predstavljaju vlast te djeluje kao imanentan neobjedinjujući uzrok koji uspostavlja odnose, a ti odnosi sila prolaze »ne preko« tkiva, već kroz samo tkivo rasporeda koje proizvodi.²³

Biomoć je oblik moći koji uređuje društveni život iz njegove biti; ona djelotvorno zapovijeda životom stanovništva kao integralna, životna funkcija koju

3

Michael Gibbons *et al.*, *The New Production of Knowledge. Dynamics of Science and Research in Contemporary Societies*, Sage, London 1994., str. 98; Henry Etzkowitz, Andrew Webster, »Science as Intellectual Property«, u: Sheila Jasanoff, Gerald E. Markle (ur.), *Handbook of Science and Technology Studies*, Sage, Thousand Oaks 1995., str. 480–505; John Ziman, *Real Science. What It Is, and What It Means*, Cambridge University Press, Cambridge 2000., str. 45–50.

4

Helga Nowotny, Peter B. Scott, Michael Gibbons, *Re-Thinking Science. Knowledge and the Public in an Age of Uncertainty*, Polity Press, Cambridge 2001., str. 39.

5

Michael Hardt, Antonio Negri, *Imperij*, prev. Živan Filipi, Multimedijski institut, Zagreb 2003., str. 25.

6

Mišel Fuko [Michel Foucault], *Moć i znanje*, prev. Olja Petronić, Mediterran, Novi Sad 2010., str. 99–100.

7

Žil Delez [Gilles Deleuze], *Fuko*, prev. Svetlana Stojanović, Izdavačka knjižnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci – Novi Sad 1989., str. 102.

8

Giorgio Agamben, *Homo sacer. Suvremena moć i goli život*, prev. Mario Kopic, Multimedijski institut – Arkzin, Zagreb 2006., str. 106.

9

M. Hardt, A. Negri, *Imperij*, str. 8.

10

Mišel Fuko [Michel Foucault], »Volja za znanjem«, prev. Jelena Stakić, Karpos, Loznica 2006, str. 111.

11

Žil Delez [Gilles Deleuze], *Pregovori (1972. – 1990.)*, prev. Andrija Filipović, Karpos, Loznica, str. 241.

12

M. Fuko [M. Foucault], *Moć i znanje*, str. 102.

13

M. Fuko [M. Foucault], *Volja za znanjem*, str. 106.

14

M. Fuko [M. Foucault], *Moć i znanje*, str. 168.

15

Ž. Delez [G. Deleuze], *Fuko*, str. 75.

16

M. Fuko [M. Foucault], *Moć i znanje*, str. 47.

17

Ibid., str. 76.

18

Mišel Fuko [Michel Foucault], *Nadzirati i kažnjavati. Nastanak zatvora*, prev. Ana A. Jovanović, Prosveta, Beograd 1997., str. 132.

19

M. Fuko [Michel Foucault], *Moć i znanje*, str. 96, 110.

20

Ž. Delez [G. Deleuze], *Fuko*, str. 77.

21

Ibid., str. 40.

22

Mišel Fuko, *Spisi i razgovori*, Mladen Kozomara (ur.), prev. Ivan Milenković, Fedon, Beograd 2010., str. 217.

23

Žil Delez [G. Deleuze], *Fuko*, str. 41–42.

svaki pojedinac prihvaća i reaktivira vlastitim pristankom. Foucault smatra da je život »objekt moći«. ²⁴ Koncept biomoći nastoji individualizirati strategije i konfiguracije koje tvore diskurs istine o živom biću preko autoriteta koji izriču te istine. Biomoć je strategija intervencije na kolektiv u ime života i zdravlja. Ovaj se koncept odlikuje načinima subjektivizacije u koje se pojedinci oblikuju u odnosu na diskurse istine, a u ime individualnog ili kolektivnog života i zdravlja. ²⁵ Za Foucaulta, paradoks moći sastoji se u tomu što ujedinjuje i obuhvaća unutar sebe sve elemente društvenoga života. ²⁶ Foucault je uočio proces društvenog preobražaja koji se kretao od prezira prema tijelu, tijelu kao »polju manifestacije moći i prilika za potvrđivanje neravnoteže snaga« ²⁷ te procesa stvaranja »poslušnih tijela« ²⁸ putem discipline koja joj je bila potrebna. »Politička anatomija«, koja je istovremeno i »mehanizam vlasti«, predstavlja ovladavanje tijelom drugih i utjecaj na njega, a koje mora djelovati i ponašati se prema utvrđenim tehnikama.

Biopolitika koristi posebne strategije i osporavanja problematizacije kolektivne ljudske vitalnosti, morbiditeta i mortaliteta nad oblicima znanja, režimima moći i praksom intervencije, a koje su poželjne, legitimne i efikasne. ²⁹ Michael Hardt i Antonio Negri smatraju da je sva suvremena politika zapravo biopolitika – kao regulatorna moć društvenog života iz njegove unutrašnjosti i kontrola koja se proteže kroz sve dubine svijesti i tijela populacije. ³⁰ Ova transformacija biomoći razlog je prelaženja iz »društva discipline« u »društva kontrole« ³¹ čime je ostvaren odnos obostrane upletenosti svih društvenih sila. Kao režimu, biomoći nije cilj samo kontrola populacije, već »produciranje i reproduciranje svih aspekata društvenog života«. ³²

2. Strukture bionadzora u spektaklu straha

Kao »veliki vizionar« problema društvenog i političkog straha, Thomas Hobbes stavio je naglasak na to da je za učinkovito vladanje »strah, strast s kojom treba računati«. ³³ Naime, »načelo straha« zamjenjuje vjeru strahom – kao temeljem našeg stava prema postojanju.

»Strah je nalik proizvodu nuklearne ere sa sveprisutnim totalitarizmom, a znanost ima prijeteći izgled.« ³⁴

Moć, dok proizvodi, organizira se i izražava kao vlast, ³⁵ ali se na isti način proizvodi neizvjesnost straha. Najstrašniji strah – difuzan je, rasut, nejasan, nevidljiv, a najgora je njegova sveprisutnost.

»Osjećaj nemoći je najgori efekt straha.« ³⁶

Čist, »normalni« strah koristan je obrambeni odgovor, dok je difuzni strah u obliku amorfnе strepnje beskoristan jer ne usmjerava i ne mobilizira, već omamljuje, vezuje za tlo i uništava. ³⁷ Strah povezuje i osigurava društveni porijek, prvenstveni je mehanizam nadzora koji ispunjava društvo spektakla. ³⁸ Tijelo je u svakom društvu uhvaćeno u gustu mrežu moći koja mu nameće zabrane ili obveze ³⁹ kroz stalnu prinudu i nadzor. Metode kojima se omogućava kontrola tjelesnih aktivnosti i diktira odnos poslušnost – korist, Foucault naziva »disciplinom«. Disciplinske institucije koriste svoju moć kroz sitna lukavstva velike difuzne snage, suptilna podešavanja, naizgled skromna, ali »u službi ekonomskih ciljeva i prisila«, ⁴⁰ dok vlast djeluje nevidljivo, ali nameće podređenima princip obavezne vidljivosti. ⁴¹

»Disciplina se ne može poistovjetiti ni s jednom institucijom ili aparatom, jer je jedan oblik vladanja, jedna tehnologija koja prolazi kroz sve vrste aparata i institucija da bi povezala, proizvela, usmjerila jedne na druge i ostvarila se na nov način.«⁴²

Disciplina »stvara« podanike i specifična je tehnika određenog tipa moći, dok su individue istovremeno »ciljevi i instrumenti, kao neugledni načini djelovanja i postupanja«.⁴³ Disciplinska vlast djeluje nevidljivo, ali nameće podčinjenima »princip obavezne vidljivosti«.⁴⁴ Disciplinarno društvo i njegova evolucija kao »biopolitičko društvo« istovremeno je oblik proizvodnje i oblik vladavine. Pojave, strukture i hijerarhije podjele društvenog rada postaju sve rasprostranjenije, a nova pravila podčinjavanja i disciplinarnih kapitalističkih režima šire se po cijelom društvu.⁴⁵

Trijumf kapitalizma ne bi bio moguć bez disciplinske kontrole i nove biomoći koja je kroz niz tehnologija stvorila »krotka tijela« koja su joj bila potrebna.⁴⁶ Za Agambena je »goli život« jezgra suverene moći koja ukazuje na negativnu granicu čovječanstva i pozadinu političkih ponora, gdje je moderni totalitarizam izgradio temelje ljudske pasivnosti. Takav je život odvojen od svoje

24
M. Fuko [M. Foucault], *Spisi i razgovori*, str. 145.

25
Paul Rabinow, Nikolas Rose, »Biopower Today«, *BioSocieties* 1 (2006), str. 195–217, ovdje str. 215, doi: <https://doi.org/10.1017/S1745855206040014>.

26
Peter Dews, *Logics of Disintegration. Post-structuralist Thought and the Claims of Critical Theory*, Verso, London 1987., str. 175.

27
M. Fuko [M. Foucault], *Nadzirati i kažnjavati*, str. 65.

28
Ibid., str. 133.

29
P. Rabinow, N. Rose, »Biopower Today«, str. 216.

30
M. Hardt, A. Negri, *Imperij*, str. 23–24.

31
Gilles Deleuze, *Postscript on Control Societies. Negotiations*, Columbia University Press, New York 1995., str. 177–82.

32
M. Hardt, A. Negri, *Imperij*, str. 13.

33
Corey Robin, *Fear. The History of a Political Idea*, Oxford University Press, Oxford 2004., str. 29.

34
Paul Virilio, Bertrand Richard, *The Administration of Fear*, prev. Ames Hodges, Semiotext(e), Los Angeles 2012., str. 23.

35
Ibid., str. 25.

36
Zigmunt Bauman, *Fluidni strah*, prev. Siniša Božović, Nataša Mrdak, Mediterran, Novi Sad 2010., str. 31.

37
Vojin Dimitrijević, *Strahovlada. Ogled o ljudskim pravima i državnom teroru*, Pešćanik – Fabrika knjiga, Beograd 2016., str. 159.

38
Brian Massumi, *A User's Guide to Capitalism and Schizophrenia*, MIT Press, Cambridge 1992., str. 34.

39
M. Fuko [M. Foucault], *Nadzirati i kažnjavati*, str. 132.

40
Ibid., str. 134.

41
M. Hardt, A. Negri, *Imperij*, str. 85.

42
Žil Delez, *Fuko*, str. 31.

43
M. Hardt, A. Negri, *Imperij*, str. 166.

44
Ibid., str. 208.

45
Ibid., str. 210.

46
G. Agamben, *Homo sacer*, str. 9.

»forme« i izložen ili prepušten suverenoj vlasti nad životom i smrću. »Goli život« rezultat je »rascjepa između *zoe* i *biosa*«,⁴⁷ koji nastaje kao dobrovoljno ropstvo u presjecištu pravno-institucionalnog i biopolitičkog modela moći, odnosno sustav koji posjeduje kontrolu na kolektivnim »golim životom« svih pojedinaca. Karakteristika moderne politike nije toliko uključenje *zoe* u polis, već činjenica da se prostor golog života, izvorno nastao na rubnim dijelovima poretka, postupno počinje podudarati s političkim prostorom. Skriveni je temelj političkog sustava »izvanredno stanje«, u kojemu je goli život istovremeno – isključen i uključen. Kada njegove granice nestanu, »goli život« postaje »istodobno subjektom i objektom političkog poretka i njegovih konflikata, jedino mjesto organizacije državne moći i emancipacije od nje«. ⁴⁸ U izvanrednom stanju, kao kontekstu proizvodnje trajnih nesigurnosti i prijetnja, suveren, kroz zakonske procedure propisuje isključenja »golog života« iz svojih procedura. Jedan je od paradoksa izvanrednog stanja »nemogućnost razlikovanja kršenja zakona od njegova izvršenja«. ⁴⁹ Giorgio Agamben tvrdi da je država izvanrednog stanja legalna kategorija koja opisuje suspenziju zakona, što pogoduje režimu biomoći.

Model disciplinarnog društva prolazan je i prevladan u suverenim društvima koje odlikuje kontrola koja se svodi na novi sustav dominacije i ovisi o različitom načinu organiziranja moći. Kontrola se odvija istovremeno sa širenjem informatizacije i digitalizacije jer je tehnološki napredak ukorijenjen u mutaciji kapitalizma. ⁵⁰ Deleuze naglašava da se krećemo k društvima kontrole koja ne zatvaraju ljude, već su usmjerena na kontinuiranu, neograničenu kontrolu i trenutnu komunikaciju, dok je disciplina bila dugotrajna, beskrajna i diskontinuirana. ⁵¹ Deleuze je predvidio da će

»... nova medicina 'bez doktora ili pacijenta' izdvajati potencijalno bolesne i rizične ljude, te pojedinca ili numeričko tijelo zamijeniti kodom 'dividualne' materije koju treba kontrolirati.« ⁵²

Takav je pristup u velikoj mjeri bio prisutan u pandemiji.

Nadzor društva nad pojedincima ne provodi se samo putem svijesti ili ideologije nego i u tijelu i s tijelom. Moć je nadzor koja se proteže u dubine svijesti i tijela stanovništva kroz sveukupnost društvenih odnosa. ⁵³ Po Foucaultu, nadzor se provodi kroz moć koja je odnos – više ili manje uređen i koordiniran, dok se njezin paradoks sastoji u tome što ujedinjuje i obuhvaća unutar sebe sve elemente društvenoga života. ⁵⁴ Nove tehnologije nude različite mogućnosti pojedincima i promiču transparentnost, razvijajući drugačije socijalne, ekonomske i ekološke efikasnosti. ⁵⁵ Nadzor je društvena moć akumulacije informacija koja proizlazi iz križišta komunikacijskih medija i stručnih sustava. Ako su informacije izvor energije, stručnjaci su njihovi posrednici. ⁵⁶

Novi oblik informacijskoga nadzornog kapitalizma ima za cilj »predviđanje i modificiranje ljudskog ponašanje kao sredstva za proizvodnju prihoda i kontrolu tržišta«. ⁵⁷ Nadzor djeluje kao »suptilna tehnologija podređivanja« pojedinaca s pomoću internalizirane i prodorne moći, discipline, koja »stvara poslušnog subjekta«. ⁵⁸ Sadašnji oblik kapitalizma, koji dolazi do nove granice moći, Shoshana Zuboff naziva »nadzorni kapitalizam«. On posjeduje

»... novu vrstu instrumentarne moći koja teži instrumentalizaciji ponašanja u svrhu modifikacije, predviđanja, monetizacije i kontrole.« ⁵⁹

Ovaj oblik kapitalizma u sebi objedinjuje i suverenu moć koja traži poslušnost (zaključavanje, policijski sat, obuzdavanje); disciplinsku moć koja zahtijeva pokornost (žrtva, distanciranje, izolacija, kazna, higijena); i regulatornu moć koja zahtijeva pokoravanje i podčinjavanje zdravlju stanovništva (infek-

cija, prijenos, smrtnost, stope oporavka i imuniteta).⁶⁰ Kapitalizam nadzora »uništava, 'volju za voljom' koja održava život, rođenu u utočištu, koja nas razlikuje od strojeva«,⁶¹ i briše mogućnost unutarnjeg življenja, pretvarajući psihološki unutarnji u digitalni izvor.⁶² U takvoj je stvarnosti primjetan »mentocid« duha⁶³ kao organiziranog sustava psihološke intervencije i zakonodavnih uredbi. Zbunjivanje i plasiranje proturječnih informacija prema ciljanoj publici jedan je od nužnih elemenata kontrole uma. Na taj način, strojevi koje smo stvorili da nam služe, prijete da postanu naši gospodari. Time se stvara baza totalitarizma, kao dominacije tehnologije, s moćima upravljanja i dominacije nad našim životima i našim umom.⁶⁴

Foucault je bio uvjeren da je »tehnički moguće ljudski um porobiti«⁶⁵ jer su disciplinske institucije »stvorile mehanizme nadzora«⁶⁶ Živimo u vremenu borbe između tehnologije i psihologije kako je ukazivao Erich Fromm, u »borbi tehnologije protiv prirode, sustavnog uvjetovanja protiv kreativne spontanosti«.⁶⁷ Svjedoci smo transformacije supstanci i rastvaranja forme, prijelaza granice u korist fluidnih sila i tijekova, tako da tijelo ili riječ ne završavaju na

47

Ibid., str. 12.

48

Ibid., str. 14.

49

Ibid., str. 57.

50

Ž. Delez [G. Deleuze], *Pregovori*, str. 251–257.

51

Ibid., str. 248–258.

52

Ibid., str. 259.

53

M. Hardt, A. Negri, *Imperij*, str. 34.

54

Peter Dews, *Logics of Disintegration. Post-structuralist Thought and the Claims of Critical Theory*, Verso, London 1987., str. 153.

55

Henry Kissinger, *Svjetski poredak*, prev. Vedran Pavlič, Školska knjiga, Zagreb 2015., str. 134.

56

Martin Hewson, »Surveillance and the Global Political Economy«, u: Edward Comor (ur.), *The Global Political Economy of Communication*, Macmillan, London 1994., str. 61–83, ovdje str. 62.

57

Shoshana Zuboff, »Big Other: Surveillance Capitalism and the Prospects of an Information Civilization«, *Journal of Information Technology* 30 (2015), str. 75–89, ovdje str. 75, doi: <https://doi.org/10.1057/jit.2015.5>.

58

M. Fuko [M. Foucault], *Nadzirati i kažnjavati*, str. 125.

59

Shoshana Zuboff, *The Age of Surveillance Capitalism. The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power*, Public Affairs, New York 2018., str. 352.

60

Engin Isin, Evelyn Ruppert, »The Birth of Sensory Power: How a Pandemic Made it Visible?«, *Big Data & Society* 7 (2020) 2, doi: <https://doi.org/10.1177/2053951720969208>.

61

S. Zuboff, *The Age of Surveillance Capitalism*, str. 492.

62

Ibid., str. 457.

63

Joost A. M. Meerloo, *The Rape of the Mind, The Psychology of Thought Control, Menticide, and Brainwashing*, Progressive Press, New York 1956., str. 30.

64

Ibid., str. 65.

65

M. Fuko [M. Foucault], *Nadzirati i kažnjavati*, str. 38.

66

Ibid., str. 169.

67

Erik From [Erich Fromm], *Bekstvo od slobode*, prev. Slobodan Đorđević, Aleksandar I. Spasić, Naprijed – Nolit, Zagreb – Beograd 1986., str. 183.

određenoj točki.⁶⁸ Kako sada živimo u izvanjskom, ekstra digitalnom svijetu (engl. *cyberworld*), postoji mogućnost za stvaranje i ekstra-čovječanstva.⁶⁹

Kao što je tehnološki napredak suvremenog svijeta usavršio oružje za fizičko ratovanje, tako je napredak u razumijevanju manipulacije javnim mnijenjem omogućio usavršavanje oružja za psihološko porobljavanje,⁷⁰ jer se »osvajanje tržišta ostvaruje osvajanjem kontrole, a marketing je instrument društvene kontrole.«⁷¹ Svaka vlast teži potpunosti kontrole i savršenoj (vlastitoj) sigurnosti, dok je autonomnost čovjekove psihe za nju neprekidan i nesnosan izazov.⁷² Kako je strah temelj uspostavljanja kontrole, oni koji žele vladati, pripremaju i proizvode strah kroz najave događaja koje stvaraju. »Sredstva za proizvodnju« u službi su »sredstava za modifikaciju ponašanja.«⁷³ Masovno zastrašivanje paralizira ljudsko razmišljanje. Spoznajom istine gubi se strah i mijenja se percepcija realnosti, a u čovjeku se oslobađa život.⁷⁴ Budući da je najveći problem suočavanje sa samim sobom, manipulativne tehnike imaju veliki uspjeh. Teko je »izveden strah« duševno stanje, osjećaj izloženosti opasnosti i osjećaj nesigurnosti i ranjivosti,⁷⁵ koje u pandemiji sustavno stvaraju i programiraju mediji. Strah je okruženje, okolina, svijet koji nas zaokuplja dvojnomo ideologijom zdravlja i sigurnosti. U stanju kolektivnog straha i panike građani nepobitno prihvaćaju državno ograničavanje slobode zbog sigurnosti, a tu želju stvorila je upravo država koja obećava sigurnost.

Rapidno ograničavanje ljudske slobode, koje je započeto zbog terorizma, u bitnom je smislu prošireno u pandemiji.⁷⁶ U političkoj sintezi društvenog prostora mediji imaju središnji položaj jer plasiraju stvaranje informacija na novoj razini i nameću novu strukturu primjerenu globalnom prostoru.⁷⁷ Jezik kroz komunikaciju proizvodi robu, stvara oblikovanu subjektivnost koja koristi predstavljenu robu. Mediji objedinjuju imaginarno i simbolično unutar biopolitičkoga tkiva, ne stavljajući ih samo u službu moći, već ih integriraju u samu bit njezinog funkcioniranja.⁷⁸ Jean Baudrillard smatra da mediji u sebi nose i smisao i protusmisao, manipulirajući u svim pravcima, prenoseći simulaciju koja je inherentna sustavu i simulaciju koja ga razara.⁷⁹ Mediji utječu na oblikovanje dominantnih shvaćanja o stvarnosti i vrijednostima kojima treba težiti, oblikujući mišljenja o događajima u svijetu.⁸⁰ Mediji su dio biopolitičkog oblika poretka kao nematerijalne jezgre proizvodnje jezika, komunikacije i simboličkoga.⁸¹ Alain Badiou mišljenja je da su »društveni mediji« mjesto širenja mentalne paralize hvalisavaca, nekontroliranih glasina, otkrivanja pomoćnih »novina« ili čak fašističkog mračnjaštva.⁸² Za Baudrillarda, s druge strane, »stvarnost« se definira i oblikuje kroz medije, stvarajući virtualnu stvarnost kao osiromašenu zamjenu za realno, koja uzurpira realnost. Ukiđanjem realnog dobiva se slika hiperrealnog, koja nema oslonca u stvarnosti jer je svedena na niz slika.⁸³ Suvremeni mediji ukinuli su realnost, stvarajući hiperrealnost koja nema oslonca u stvarnosti jer je svedena na niz slika. Takvom se viđenju suprotstavlja Paul Virilio – tvrdnjom da kibernetički prostor ne simulira stvarnost nego je zamjenjuje. Živimo u svijetu dvije realnosti: *virtualne* i *aktualne*. On je predvidio da će trenutak kada virtualna realnost nadvlada aktualnu biti katastrofalan za čovječanstvo.⁸⁴ Virtualno se može pronaći u ritualima, religijskim raspravama, u arhitekturi i umjetnosti. Digitalna virtualnost globalnog interneta, simulacije i virtualna stvarnost samo su najnoviji oblici virtualnog. Ipak, virtualno postavlja duboka pitanja oko naših stavova i postupaka prema riziku i našim razumijevanjem važnosti balansiranja između virtualnog i konkretnog (u ekonomiji i svakodnevnom životu), te virtualnog i apstraktnog (u našoj kulturi i vrijednostima).⁸⁵ U virtualnoj stvarnosti, spek-

tačak je postao »autonomno kretanje neživih« i tehnička verzija prijenosa ljudskih moći u »onostrani svijet«⁸⁶ s esencijalnom namjerom vidljive negacije života koja dobiva vidljivi oblik. Spektakl je inverzija života, autonoman pokret ne-življenja, odnosno društveni odnos među ljudima kao konkretizacija stvaranja alijenacije.⁸⁷ Spektakl je poput virusa, »širi se svugdje i inficira se svatko tko postane zagađen njegovom iluzijom s ciljem samoostvarenje«.⁸⁸ Bez obzira na to što je spektakl raspršen i integriran, spektakl politike funkcionira kao da jedna jedina moć svjesno i izravno upravlja medijima, vojskom, vladom, transnacionalnim korporacijama, globalnim finansijskim institucijama, iako u stvarnosti to nije tačno.⁸⁹ Iako izgleda da spektakl funkcionira putem želje, on u stvari funkcionira putem komunikacije straha ili stvara oblike želje

68

Gilles Deleuze, Félix Guattari, *Kapitalizam i shizofrenija*, prev. Marko Gregorić, Sandorf – Mizantrop, Zagreb 2013., str. 110.

69

P. Virilio, B. Richard, *The Administration of Fear*, str. 14.

70

J. A. M. Meerloo, *The Rape of the Mind*, str. 85.

71

Ž. Delez [Gilles Deleuze], *Pregovori*, str. 258.

72

V. Dimitrijević, *Strahovlada*, str. 51.

73

S. Zuboff, *The Age of Surveillance Capitalism*, str. 328.

74

G. Deleuze, F. Guattari, *Kapitalizam i shizofrenija*, str. 96.

75

Z. Bauman, *Fluidni strah*, str. 11.

76

Giorgio Agamben, »The State of Exception Provoked by an Unmotivated Emergency«, *Positionspolitics.org* (26. 2. 2020.). Dostupno na: <https://positionspolitics.org/giorgio-agamben-the-state-of-exception-provoked-by-an-unmotivated-emergency/> (pristupljeno 29. 1. 2023.).

77

M. Hardt, A. Negri, *Imperij*, str. 40.

78

Simon Serfaty, »The Media and Foreign Policy«, u: Simon Serfaty (ur.), *The Media and Foreign Policy*, Macmillan, London 1990., str. 1–18, ovdje str. 2.

79

Žan Bodrijar [Jean Baudrillard], *Simulakrumi i simulacija*, prev. Frida Filipovic, Svetovi, Novi Sad 1991., str. 88.

80

Ibid., str. 12.

81

Edward Comor, »Introduction: The Global Political Economy of Communication and IPE«, u: Edward Comor (ur.), *The Global Political Economy of Communication*, Macmillan, London 1994., str. 1–21, ovdje str. 11, doi: https://doi.org/10.1007/978-1-349-24926-8_1.

82

Alain Badiou, »On the Epidemic Situation«, *Verso* (23. 4. 2020.). Dostupno na: <https://www.versobooks.com/blogs/4608-on-the-epidemic-situation> (pristupljeno 29. 1. 2023.).

83

Jean Baudrillard, *For a Critique of the Political Economy of Sign*, prev. Charles Levin, Telos Press, St. Louis 1981., str. 91.

84

Pol Virilio [Paul Virilio], *Mašine vizije*, prev. Frida Filipović, Svetovi, Novi Sad 1993., str. 66.

85

Rob Shields, *The Virtual*, Routledge, London 2002., str. X–XIV.

86

Guy Debord, *The Society of the Spectacle*, Zone Books, New York 1994., str. 10.

87

Ibid., 7–11.

88

K. A. Pearson, *Viroid Life*, str. 152.

89

M. Hardt, A. Negri, *Imperij*, str. 271.

i užitka koji su intimno povezani sa strahom.⁹⁰ Kako simulacija nije predstava nekog objekta iz stvarnog svijeta, nekog bića ili supstance, već proizvodnja nečeg bez porijekla u stvarnosti, u spektaklu caruje *simulakrum simulacije*, utemeljen na kibernetičkoj informaciji, modelu igara s totalnom operacionalnošću, nadstvarnošću, težnjom za totalnom kontrolom.⁹¹ U takvom svijetu tehnokracija, koja teži gospodarskoj i društvenoj kontroli društva i individua, nalazi svoju veliku ulogu i značajnu mogućnost djelovanja.

Ne postoji više predstavljanje kakvo smo poznavali ranije jer stvari koje su bile projektirane psihološki i mentalno sada se nalaze u hipersvijetu. Baudrillardovom perspektivom nalazimo se u »simulakrumu« u kojemu se negira razlika između realnosti i njezine predstave, čime se anulira i poništava suprotstavljanje istine i neistine. On simulakrum vidi kao psihosomatsku bolest u kojoj je uzaludno nastojati dokazati obmanutost pacijenta, s obzirom na to da su svi simptomi prisutni i djeluju onako kako bi »prava stvar« izgledala i djelovala.⁹² Ovakav je simulakrum vidljiv i od početka pandemije, kada su se medijske kompanije obavezale da će osigurati prioritet mjerodavnim porukama, a lažne poruke suzbijati, uključujući i pomoć digitalne tehnologije. Twitter, Facebook i YouTube cenzuriraju, suzbijaju sve informacije povezane s koronavirusom koje su u suprotnosti s preporukama Svjetske zdravstvene organizacije. One su dobivale oznaku političkog pitanja suprotnog dominantnom narativu koji je potrebno potisnuti. U toj je perspektivi sljedeći korak potpuno preoblikovanje društva pod tehnokratskim režimom neizabranih tehnokrata koji žele diktirati kako upravljati svijetom, koristeći invazivne tehnologije za praćenje, dok cenzuriraju i »blokiraju« svakoga tko se ne pridržava zadatih okvira.⁹³

3. Uloga tehnokracije u promijenjenom biopolitičkom svijetu

Istraživanje tehnokracije koja se bavi ekonomskom i društvenom kontrolom društva i individua prema znanstvenoj metodi datira uglavnom od Henrija de Saint-Simona i Augustea Comtea. Saint-Simonovo *Novo kršćanstvo* (fr. *Nouveau christianisme*, 1825.) ukazuje na potrebu da se povijesno kršćanstvo zamjeni sekularnom humanističkom religijom znanstvenika i inženjera koji bi činili novo svećenstvo.⁹⁴ On je predvidio reorganizaciju društva s elitom filozofa, inženjera i znanstvenika koji predvode proces industrijalizacije s »racionalnim« kršćanskim humanizmom sa znanstvenicima kao svećenicima. Comte je promovirao mišljenje da je jedino autentično znanje – *znanstveno znanje*, a do istine se dolazi znanstvenom metodom.⁹⁵

Da bi bionadzor tehnokracije bio učinkovit, potrebno je imati sveobuhvatan sustav upravljanja ljudima i svim aspektima društvenog djelovanja. U tom procesu, veliku pomoć imaju od znanstvenika i umjetnika koji imaju najveću intelektualnu snagu i talent za promicanje novih ideja.⁹⁶ Po Howardu Scottu i M. Kingu Hubbardu, tehnokracija se bavi društvenim fenomenima u najširem smislu te riječi, ne samo postupcima ljudskih bića nego i svime onime što direktno ili indirektno utječe na njihova djela.⁹⁷ Tako se tehnokracija može shvatiti kao upravljačka racionalnost i praksa menadžerskog scijentizma, techno-progresivizma i društvenog inženjeringa,⁹⁸ a što se specifičnije izražava kao državničko umijeće depolitizacije, kroz korištenje diskurzivnih, regulatornih i/ili institucionalnih alata koji političke odluke stavljaju iznad ili izvan područja političkog izbora, osporavanja i rasprave.⁹⁹

U svojim promišljanjima o utjecaju znanosti na društvo, sredinom prošloga stoljeća, Bertrand Russell zaključuje da

»... znanstveno društvo može biti stabilno ako postoji jedinstvena vlada cijelog svijeta koja posjeduje monopol oružane sile i u stanju je nametnuti mir, s najvećom difuzijom moći koja je kompatibilna s održavanjem neophodnog političkog i ekonomskog okvira.«¹⁰⁰

Prirodne su znanosti, naročito biologija i fizika, »zone obrazovanja nove osobe 'posebnog' intelektualca. Promicanje tehničko-znanstvenih struktura na ekonomski i strateški poredak daje mu poseban značaj.«¹⁰¹

Zbigniew Brzezinski ukazivao je da će u tehničko-tehnološkom dobu

»... nacionalna država, kao temeljna jedinica organiziranog života čovjeka, prestati biti glavna kreativna snaga jer međunarodne banke i multinacionalne korporacije djeluju i planiraju u terminima koji su daleko ispred političkih koncepata nacionalne države.«¹⁰²

Organizacije Ujedinjenih naroda, velike transnacionalne financijske i trgovinske organizacije (MMF, Svjetska banka, WTO), postaju važne u perspektivi nadnacionalne pravne konstitucije.¹⁰³ Korporacije su zauzele mjesto nacionalnih kolonijalnih i imperijalističkih sustava u ranijim fazama kapitalističkoga razvoja.¹⁰⁴ Brzezinski se još 70-ih godina 20. stoljeća zalagao za promjenu međunarodnog u globalni sustav, u koji treba uključiti nove, aktivne i kreativne snage (Japan, Brazil, zemlje proizvođače nafte, pa čak i SSSR).¹⁰⁵ Sukladno tome, Sjedinjene Američke Države usmjeravale su milijarde tehnološke pomoći Sovjetskom Savezu i Kini. Henry Kissinger (pod Richardom Nixonom) i Zbigniew Brzezinski (pod Jimmyjem Carterom) normalizirali su odnose s

90
Ibid., str. 272.

91
Žan Bodrijar [J. Baudrillard], *Simulakrumi i simulacija*, str. 122.

92
Ibid., str. 58.

93
Tim Hinchliffe, »How to hack a human 101: 'organisms are algorithms,' World Economic Forum Davos«, *The Sociable* (25. 1. 2018.). Dostupno na: <https://sociable.co/technology/hack-human-algorithms-davos-wef/> (pristupljeno 29. 1. 2023.).

94
Claude-Henri Saint-Simon, »The New Christianity Dialogues between a Conservative and an Innovator (1825)«, *La.utexas.edu*. Dostupno na: <http://la.utexas.edu/users/hcleaver/368/368StSimon6NewChristianity.pdf>, str. 1–16, ovdje str. 4 (pristupljeno 29. 1. 2023.).

95
Auguste Comte, *A Discourse on the Positive Spirit*, prev. Edward S. Beesley, William Reeves, London 1903., str. 16.

96
Claude-Henri Saint-Simon, »Letters from an Inhabitant of Geneva to His Contemporaries (1803)«, u: Ghita Ionescu (ur.), *The Political Thought of Saint-Simon*, Oxford University Press, London 1976., str. 65–81, ovdje str. 66.

97
Howard Scott, Hubbard King, »Technocracy Study Course«, *The Technocrat* (1934), str. 1–15.

98
Anders Esmark, *The New Technocracy*, Bristol University Press, Bristol 2020., str. 18.

99
Anders Esmark, »Maybe it's Time to Rediscover Technocracy? An Old Framework for a New analysis of Governance Era Reforms«, *Journal of Administrative Research and Theory* 27 (2017) 3, str. 501–516; Paul Fawcett, Matthew Flinders, Colin Hay, Matthew Wood, *Anti-Politics, Depoliticization, and Governance*, Oxford University Press, Oxford 2017.

100
Bernard Russell, *The Impact of Science on Society*, AMS Press, New York 1953., str. 104.

101
M. Fuko [M. Foucault], *Spisi i razgovori*, str. 132.

102
Ibid., 246.

103
M. Hardt, A. Negri, *Imperij*, str. 38–39.

104
Giovanni Arrighi, *The Long Twentieth Century. Money, Power and the Origins of Our Times*, Verso, London 1995., str. 76.

Kinom i otvorili vrata zapadnim multinacionalnim korporacijama, čime su se stvorile velike mogućnosti za gospodarski razvoj. Kinezi su bili potpuno uvučeni u viziju »novog međunarodnog ekonomskog poretka« ili tehnokracije.¹⁰⁶ Na taj se način stvarao, smatra Kissinger, svjetski poredak, kao »koncept regije ili civilizacije« o prirodi pravednog aranžmana i preraspodjeli moći, a koja je primjenjiva na cijeli svijet. Njegova uspješnost temelji se na »balansu između legitimiteta i moći«; pri čemu je legitimitet shvaćen kao »set opće prihvaćenih pravila koja definiraju granice prihvatljivog djelovanja«.¹⁰⁷

Tijekom 1980-ih mnogo se govorilo o tehnokraciji kao konceptu, posebno u kontekstu tzv. »neo-autoritarizma« – principa u središtu »azijskog razvojnog modela« koji su uspješno slijedili Južna Koreja, Singapur i Tajvan. Osnovna uvjerenja i pretpostavke tehnokrata iznijeta su sasvim jasno: društveni i ekonomski problemi slični su inženjerskim problemima i mogu se razumjeti i rješavati.¹⁰⁸ U društvu nadzora vidljiva je nova i potpunija spojivost između suverenosti i kapitala¹⁰⁹ s istaknutom ulogom znanosti koja povećava osjećaj ljudske moći nad prirodom, a što dolazi u potpunosti iz tehnike¹¹⁰ i tehnokracije koja transformira ekonomiju, vladu, religiju i pravo kroz propise, a ne kroz vladavine zakone. Politiku provode tehnokrati u vladinim agencijama i regionalnim strukturama. Tehnokracija pokriva područje društvenog inženjeringa, djelujući na društveni mehanizam za proizvodnju i distribuciju dobara i usluga za cjelokupno stanovništvo.¹¹¹

Tehnokracija ne agitira za prvu veliku društvenu promjenu u povijesti, već je priprema za nju, obuhvaćajući znanstvenu, tehnološku i inženjersku stranu, a u njoj neće biti mjesta za politiku i financije.¹¹² Kako je sistematičnost dehumanizacije političkih i drugih odnosa sada u velikoj mjeri oslonjena na napredak znanosti i tehnike,¹¹³ znanstvena oligarhija ima više moći nego bilo koja oligarhija u predznanstvenom dobu, te će postati »totalitarnom« jer će svi važni oblici moći postati monopol države. Russell tvrdi da će takva oligarhija biti temelj za »totalitarnu vladu sa znanstvenim sklonostima koja bi mogla učiniti stvari koje bi nam izgledale užasno«.¹¹⁴

Novi se pokreti u velikoj mjeri oslanjaju na najnovije komunikacijske tehnologije za organiziranje vlastitih aktivnosti, ali iskorištavaju i tradicionalnije medije da bi dobili pristup javnoj areni i izvršili politički pritisak. Ova »dvosmisljena, duboka veza sa znanosti i tehnologijom«¹¹⁵ omogućava novim društvenim pokretima značajnu ulogu u proizvodnji samog znanstvenog znanja. Imperijalnim upravljanjem putem modalnosti biopolitičkoga nadzora, a u cilju stvaranja mnoštva koje se mora uniformirati da bi se s njim vladalo,¹¹⁶ oblikuju se novi krugovi bioekonomije, a kapitalizacija bioznanosti i mobilizacija njezinih elemenata ulaze u nove odnose razmjene. Nova molekularna znanja o životu i zdravlju razvijaju i eksploatiraju brojne korporacije, uspostavljajući konstitutivne veze između života, istine i vrijednosti.¹¹⁷

Hardt i Negri korporativnu moć koja upravlja svijetom vide u spoju nacionalnih i nadnacionalnih organizacija ujedinjenih jedinstvenom logikom vladavine. Od druge polovine 20. stoljeća, velike transnacionalne korporacije izgrađuju temeljno vezivno tkivo biopolitičkoga svijeta. Multinacionalne i transnacionalne industrijske i financijske korporacije biopolitički strukturiraju globalna područja¹¹⁸ i oblikuju područja i stanovništvo, dok su im nacionalne države instrumenti za bilježenje tjeckova roba, novca i stanovništva koje one pokreću. Taj složeni aparat koji odabire investicije i upravlja financijskim tjeckovima određuje stvarno novo biopolitičko strukturiranje svijeta.¹¹⁹ Velike korporacije i njihovi dioničari proizvode ne samo robu nego i posredničke su-

bjektivnosti unutar biopolitičkoga konteksta: potrebe, društvene odnose tijela i uma, proizvode proizvođače, ali i krizu.¹²⁰

Također, Hardt i Negri novi oblik suverenosti vide kao koncept, vladanje bez vlade, kao decentralizirani i deterritorijalizirajući aparat s ciljem da se neizravno ovlada ljudskom prirodom¹²¹ i oblikuje društveni život kao oblik biomoći kao apsolutne inverzije moći života.¹²² Od 20. i 21. stoljeća, naročito od 1980. do 2020. godine, svi sektori društvenog života ovise o podacima koji prate ljude u njihovim kretanjima, osjećajima, potrebama i željama. Međutim, senzori koji čine te tehnologije i podaci koje one generiraju stvorili su ne samo nove načine akumulacije kapitala nego i akumulaciju podčinjenih ljudi. Pojava osjetilne moći, ne samo da ukazuje na nove tehnologije akumulacije kapitala i podložnih pojedinaca već i na stvaranje novog načina života. Ovakva forma uključuje moduliranje učinka tijela i stanovništva kroz upravljanje koje se oslanja na tehnologije strojnog učenja, algoritme i vizualizacije klastera kao odnosa.¹²³ Budući da osobni podaci postaju izvor zarade, pojedinci postaju subjekti i objekti, potrošači i potrošački proizvodi potrošnje. Pojedinaac se više ne promatra samo kao individua, već i kao prototip, s ciljem predviđanja ponašanja, a time i usavršavanja tehnika ciljanja i utjecaja – pristanka ili ovisnosti. Podaci senzorne moći međusobno su isprepleteni kroz suverene, disciplinske i regulatorne strategije. Ovaj je aspekt senzorne moći postao posebno vidljiv i artikuliran tijekom pandemije.

105

Intervju Brzezinskog u *Veja Magazine* (Brazil, 1974.) prema: Patrick Wood, *Technocracy Rising. The Trojan Horse of Global Transformation*, Coherent Publishing, Mesa 2015., str. 61.

106

P. Wood, *Technocracy Rising*, str. 202.

107

H. Kissinger, *Svjetski poredak*, str. 135.

108

Kaiser Kuo, »Made In China: Revenge of the Nerds« *Time Magazine* (27. 6. 2001.). Dostupno na: <https://content.time.com/time/subscriber/article/0,33009,165453,00.html> (pristupljeno 29. 1. 2023.).

109

M. Hardt, A. Negri, *Imperij*, str. 272.

110

B. Russell, *The Impact of Science on Society*, str. 17, 80.

111

P. Wood, *Technocracy Rising*, str. 4.

112

N. N., »The Technocrat, What Is Technocracy?« *The Technocrat* 3 (1937) 4, str. 1–3, ovdje str. 1.

113

V. Dimitrijević, *Strahovlada*, str. 20.

114

B. Russell, *The Impact of Science on Society*, str. 44, 50.

115

Manuel Castells, *The Power of Identity*, Blackwel, Oxford 1997., str. 123.

116

Ibid., str. 286.

117

P. Rabinow, N. Rose, »Biopower Today«, str. 195–217.

118

M. Hardt, A. Negri, *Imperij*, str. 39.

119

Paul Kennedy, *Preparing for the Twenty-first Century*, Random House, New York 1993., str. 164.

120

Vidi: Jeremy Rifkin, *The End of Work. The Decline of Global Labor Force and the Dawn of the Postmarket Era*, Putnam, New York 1995.; Stanley Aronowitz, William Di Fazio, *The Jobless Future*, University of Minnesota Press, Minneapolis 1994.

121

M. Hardt, A. Negri, *Imperij*, str. 8.

122

Ibid., str. 287.

123

E. Isin, E. Ruppert, »The Birth of Sensory Power«, str. 10.

Jacques Atalli »predviđa« da će se događaji u 21. stoljeću odvijati u tri različite faze. U prvoj fazi stvorit će se globalna »super Imperija« i njome će vladati velike međunarodne korporacije i kreirati globalnu politiku. Druga je faza hiperkonflikt u kojemu se stvara opći svjetski kaos oko 2030. godine. Tridesetak godina kasnije, doći će do treće faze, kao perioda hiperdemokracije, a što će biti temelj za stvaranje globalnog kolektivističkog sustava.¹²⁴

Organizacije Ujedinjenih naroda, zajedno s velikim multi- i transnacionalnim financijskim i trgovinskim organizacijama (MMF, Svjetska banka, SZO) postaju važne u perspektivi supranacionalne pravne konstitucije tek kada ih razmatramo unutar biopolitičke dinamike stvaranja svjetskoga poretka.¹²⁵ Vlade se moraju prilagoditi činjenici da se moć također prebacuje s državnih na nedržavne aktere, i s uspostavljenih institucija na nesigurne mreže.¹²⁶

Vladajuća totalitarno-ideološka klasa stvara »novo normalni« svijet. Što je klasa moćnija, usmjerenija je na nepostojanje, nevidljivost, dok se njezina moć prije svega koristi za nametanje ove tvrdnje. Ova službeno nepostojeća tehnokracija istovremeno »pripisuje krunsku dostignuća u povijesti vlastitom nepogrešivom rukovodstvu«.¹²⁷ Tako tehnokracija mora proučiti matricu mogućnosti i odabrati *najpogodnije*, a koji »moraju biti vrhunski majstori kalkuliranja beskompromisne racionalnosti, bez suosjećanja, žaljenja, srama, savjesti, simpatiji prema 'objektima', osim posvećenosti zadatku«. ¹²⁸ Birokraciji kao obliku tehnokracije imanentno je upravljanje sklopom »institucija, procedura, analiza i refleksija, računa i taktika kroz koje se izvršavaju specifične, mada kompleksne forme moći«, ¹²⁹ kroz mrežu »releja« kao točaka kroz koje cirkulira moć i na indirektan način oblikuje ponašanje subjekata.¹³⁰ Dio je tog procesa i međusobna povezanost politike i medicine kroz najmanje tri stoljeća, što je dovelo do procesa medikalizacije politike. Ovaj je proces naizgled neopterećen bilo kakvim ideološkim ograničenjima, ali je sve više posvećen »izlječenju« svojih građana od rizika za koje je često odgovoran. S druge strane, svjedoci smo politizacije medicine koja dobiva moć »društvene kontrole koja joj ne pripada, što je vidljivo na primjeru heterogene procjene koju virolozi daju o prirodi i težini koronavirusa«. ¹³¹ Medicinske tehnike mogu se koristiti u »pokoravanju i prilagođavanju čovjeka«. ¹³² Ideologija se na mnogo načina može usporediti s virusom. Povijest je prožeta neuspjelim idejama koje su zaboravljene čim su izgovorene; mnoge mutacije virusa su prekinute prije nego što su ikada imale priliku zaraziti druge. Za širenje virusa potrebna je zaraza ili medij putem kojeg se može prenijeti. Da bi tehnokracija ponovo zaživjela na svjetskoj sceni, »bila je potrebna i zaraza kojom bi čitava društva i društveni sistemi mogli biti uspješno zaraženi«. ¹³³

Zaključak

Društvo se kroz biomoć podčinjava kapitalu,¹³⁴ u cilju ovladavanja i upravljanja životom u periodu prijelaza iz disciplinarnog društva u društvo nadzora.¹³⁵ Ipak,

»... društvu nadzora je imanentno vršenje discipline, odnosno samodiscipliniranje subjekata, neprestano šaputanje disciplinarnе logike unutar samih subjektivnosti.«¹³⁶

Mreže dominacije i opsezi eksploatacije prepliću se, presijecaju i oslanjaju jedni na druge,¹³⁷ stvarajući temelj za nadzor koji sadrži iste elemente, vidljive i nevidljive. U takvoj isprepletenoj mreži moći, tehnologija upravljanja sastoji se od procedura i praksi koje prevode upravljačku racionalnost u

programe kroz različite načine organiziranja institucija, a čime one dobivaju ulogu »releja«. ¹³⁸

Moderna tehnologija i tehnike racionalizacije temelj su stvaranja tehno-kratskog mentaliteta. To je moguće jer je i sama politika postala simulacija uz sve prisutnu i neprimjetnu kolonizaciju duha i tijela. Revolucije u biotehnologiji i umjetnoj inteligenciji redefinišu značenje pojma *čovjek*, pomičući sadašnje pragove životnog doba, zdravlja, spoznaje i sposobnosti, a što će nas u konačnici primorati da redefiniamo moralne i etičke granice. ¹³⁹

Korporativnoj moći nije dovoljno samo discipliniranje mnoštva, već teži nadzoru nad općim društvenim i proizvodnim sposobnostima, oblikovanju i stvaranju događaja i stvarnosti te dominaciji privatne sfere u područjima javnog interesa. Mnoštvom se ovladava u društvenim odnosima stvarnoga podčinjavanja, »vladavinom iznutra« u biopolitičkom kontekstu postojanja. ¹⁴⁰ U medijskoj kampanji programiranja javnog mišljenja, istaknuto mjesto zauzimaju stručnjaci koji bi trebali informirati javnost (tzv. medijski intelektualci) i podržati stavove tehnokracije iza kojih stoje međunarodne korporacije. Shoshana Zuboff ističe da su porast korištenja interneta, širenje digitalnih tehnologija i pristupa vođenih podacima utabali put kapitalizmu nadzora. Ipak, problem nije sama tehnologija, već komercijalne i ideološke moći koje su oblikovale kapitalizam nadzora u njegovom sadašnjem dominantnom obliku. Moć nadzora nalazi se u spektaklu kao ne-mjestu politike, tehno-znanstvene dominacije i propagande kroz sveprisutnost straha koji potpuno okupira

124

Jacques Attali, *A Brief History of the Future. A Brave and Controversial Look at the Twenty-First Century*, prev. Jeremy Leggatt, Arcade Publishing, New York 2011., str. 120–250.

125

M. Hardt, A. Negri, *Imperij*, str. 39.

126

Klaus Schwab, *The Fourth Industrial Revolution. What it Means, How to Respond*, World Economic Forum, Geneva 2016., str. 66.

127

G. Debord, *The Society of the Spectacle*, str. 34

128

Z. Bauman, *Fluidni strah*, str. 76–77.

129

Mišel Fuko [Michel Foucault], *Bezbednost, teritorija, stanovništvo. Predavanje na Kolež de Fransu 1977. – 1978.*, prev. Aleksandar Stojanović, Andrea Jovanović, Lidija Levkov, Mediterran, Novi Sad 2014., str. 127.

130

Peter Miller, Nikolas Rose, *Governing the Present. Administering Economic, Social and Personal Life*, Polity Press, Cambridg 2008., str. 26–27.

131

Roberto Esposito, »Curati a oltranza«, *Antinomie* (28. 2. 2020.). Dostupno na: <https://antinomie.it/index.php/2020/02/28/curati-a-oltranza/> (pristupljeno 29. 1. 2023.).

132

J. A. M. Meerloo, *The Rape of the Mind*, str. 60.

133

P. Wood, *Technocracy Rising*, str. 56.

134

M. Hardt, A. Negri, *Imperij*, str. 303.

135

Ibid., str. 33.

136

Ibid., str. 276.

137

M. Fuko [M. Foucault], *Spisi i razgovori*, str. 77

138

P. Miller, N. Rose, *Governing the Present*, str. 32–36.

139

Klaus Schwab, Thierry Malleret, *COVID-19. The Great Reset*, Forum Publishing, Geneva 2020., str. 115.

140

M. Hardt, A. Negri, *Imperij*, str. 286.

tijelo, oblikujući, poput matriksa, njegov unutarnji i vanjski svijet. Budući da zlo ne može bez straha, »zlo« je vrsta nanesene nepravde, nerazumljivo, neizrecivo i neobjašnjivo te razara »razumljivost koja čini svijet mogućim za življenje«. ¹⁴¹ Bionadzor, kroz gustu mrežu moći, predvodi tehnokracija koja predlaže potpuno drugačiji sustav koji vode znanstvenici, donoseći odluke na osnovu primjene znanstvene metode za kontrolu društvenih i gospodarskih pitanja ¹⁴² o novoj »biotehnološkoj« civilizaciji u nastajanju. Prisutno je »tiho utišavanje«, strukturalno, neopaženo, ali dinamično jer se neprestano širi. ¹⁴³ Na takav razvoj ukazao je Foucault u izučavanju principa modernog zatvora koji su postepeno implementirani u područja društvenog života. Kroz bionadzor tehnokracije, u pandemiji su ti principi »zamagljeni« kroz zakonodavne procedure i »meku moć« masovnih medija, povezanima s društvenim institucijama, koja se provodi nad stanovništvom kroz donošenje mjera u cilju suzbijanja pandemije, stvarajući »spiralu utišavanja«.

Sveprisutna korporativna moć želi više od discipliniranja mnoštva, ona nameće nadzor nad općim društvenim i proizvodnim sposobnostima, oblikujući i stvarajući događaje i stvarnost. Mnoštvom vladaju društveni odnosi stvarnoga podčinjavanja, »vladavinom iznutra« u biopolitičkom kontekstu postojanja. ¹⁴⁴ Kako je za kapitalističko društvo biopolitika od primarnog značaja, pandemija je pokazala da je tijelo kao »polje za manifestaciju moći« kroz bionadzor postalo »poslušno«, oblikovano u medijskom spektaklu, s naglaskom na strah od života u znanstveno oblikovanoj stvarnosti koja dobiva oblik nepovredive istine koja se ne preispituje.

Agamben je na kraju prošloga stoljeća uvidio nastanak procesa koji je pokazao vrhunac svoje moći u pandemiji. On tvrdi da je u suvremenom političkom prostoru biopolitičkih demokracija vidljivo spajanje suverene moć i medicinsko-znanstvene ideologije. Ova konvergencija predstavlja mutaciju unutar prirode same suverene moći, čija je iznimnost i status kao postulata koji presijeca tijek svakodnevnog života sada postao banalan. Agamben je ukazivao na sve više medikalizirani prostor svakodnevice života, integraciju politike i medicine. U tom se procesu

»... trenutno masovno ostvaruje isto uzimanje uzorka golog života koji bi suveren mogao izvesti u određenim okolnostima nad oblicima života, svakodnevnim pseudo-znanstvenim koncepcijama tijela, bolesti i zdravlja, te 'medikalizacijom' sve širih sfera života i individualne imaginacije.« ¹⁴⁵

Bionadzor i disciplina postali su primarni izvori društvene kontrole u modernom društvu. U odnosu na zdravlje vidimo da se samonadzor odražava i ugrađuje u uobičajene izraze kao što su »brinite o sebi i drugima«, »budite odgovorni« i sl. U »bolesnom društvu« zdravlje je postalo primarni cilj političke moći, dok liječnik u vrijeme pandemije postaje savjetnik i stručnjak – ako ne u vještini vladanja, onda bar u vještini promatranja, popravljanja, poboljšanja društvenog »tijela«, a medicinski nadzor postaje solidaran s čitavom serijom drugih oblika kontrole. ¹⁴⁶ Hitna zdravstvena situacija izazvana pandemijom proizvela je razinu nadzora bez presedana. Prihvaćanje ovoga novog, pojačanoga disciplinskog režima, stečeno je na temelju apeliranja na važnost zdravlja i zdravstvene zaštite, od infekcije i smrti. Isticanjem novih narativa i strahova »smanjena je mogućnost preispitivanja potrebe za naprednim, sveprisutnim panoptikumom i njegovim dugoročnim implikacijama«. ¹⁴⁷ Stimulira se izgradnja sustava od strane vlade i uz podršku stručnjaka za javno zdravlje, a dopunjava se metodama prikupljanja i nadzora podataka od strane privatnih korporacija.

Novi oblik »bio-nadzora« integrira aspekte nadzora javnog zdravlja s tehnikama primjene upotrebe podataka koji su ranije bili rezervirani za područja nacionalne sigurnosti.¹⁴⁸ Pandemija je opravdala prelazak na intenzivnije i naglašenije oblike nadzora s dugoročnim utjecajima na kulturnu, politiku i gospodarstvo, dovela je do preoblikovanja struktura društva i života samog. Normalizacija proširenog nadzora predstavlja rizik i postavlja pitanja koja bi trebala postati predmet kritičkog dijaloga.

Vesna Stanković Pejnović

Biosurveillance of Technocracy in a Pandemic

Abstract

Technocracy is the economic and social control of the community and individuals that is noticeable in both the East and the West. The technetronic era involves the gradual appearance of a more controlled and directed society. Such a society would be dominated by an elite whose claim to political power would rest on allegedly superior scientific know-how. Technocrats have never cared about political ideology, but rather only about the best and most efficient solutions to problems. Science is to be admired because it gives us power over nature, and the power comes wholly from technique. Technology becomes more biological, while biology becomes more technological. In the pandemic, biosurveillance contains abstract forms of the panopticon, as a category of power with a disciplinary function aimed at imposing certain behavior and exploiting the power of human capital, which includes the biopolitical body on the one hand, in Foucault's perspective, and social control, as seen by Gilles Deleuze, on the other. In biosurveillance capitalism, corporate capital brings together controlled, dispersive, comprehensive, and ubiquitous networked power. Biosurveillance of individuals is not only carried out through ideologies but also through consciousness – both in and over the body in the spectacle of fear and media programming, through all aspects of social life. The article proves that technocracy has possessed every aspect of biosurveillance in society because it has gained instrumental power that tends to instrumentalize behavior, modification, prediction, and control. Through biosurveillance, technocracy tends to create obedient subjects and dominate the private sphere by domains of public interest. Technocracy has controlled the sovereign power that demands obedience, the disciplinary power that demands submission, and the regulative power that demands obedience and submission to the health of the class through an organized system of psychological intervention and legislative norms.

Keywords

biosurveillance, technocracy, pandemic, technocratic era, multinational companies

141

Z. Bauman, *Fluidni strah*, str. 67.

142

P. Wood, *Technocracy Rising*, str. 86.

143

Thomas Mathiesen, *Silently Silenced. Essays on the Creation of Acquiescence in Modern Society*, Waterside Press, Winchester 2004., str. 13.

144

M. Hardt, A. Negri, *Imperij*, str. 286.

145

Giorgio Agamben, *Means without End. Notes on Politics*, prev. Vincenzo Binetti, Cesare Casarino, University of Minnesota Press, Minneapolis 2000., str. 8.

146

M. Fuko [M. Foucault], *Moć i znanje*, str. 157.

147

Danielle L. Couch, Priscilla Robinson, Paul A. Komesaroff, »COVID-19 – Extending Surveillance and the Panopticon«, *Journal of bioethical inquiry* 17 (2020) 4, str. 809–814, ovdje str. 811, doi: <https://doi.org/10.1007/s11673-020-10036-5>.

148

Lisa Lee, »Public health surveillance: Ethical considerations«, u: Anna C. Mastroianni, Jeffrey P. Kahn, Nancy E. Kass (ur.), *The Oxford Handbook of Public Health Ethics*, Oxford University Press, Oxford 2019., str. 1–13, ovdje str. 3, doi: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780190245191.013.28>.